

(1) Patron C.W. Nyström, Pukeberg, 1871.

Pukebergs glasbruk grundades 1871 av glasblåsmästare C.W. Nyström tillsammans med två kompanjoner. Eftersom Nyström tidigare varit anställd både på Kosta, Transjö och Boda hade han goda kunskaper i glastillverkning. Vid denna tid var det särskilt vanligt att glasblåsare från Kosta blev sina egna herrar, så på våren 1876 skrev dess bruksförvaltare:

"Nu äro brukets glasblåsare rent besatta med sina glasbruksanläggningar, så här i orten bliver väl till slut glasbruk på varje hemman".

Fram till år 1900 gav Kosta upphov – direkt eller indirekt – till 18 nya bruk, och vid sekelskiftet fanns i Småland närmare 40 hyttor. Avgörande för brukens lokalisering var riklig tillgång på ved för glassmältningen, liksom vattenkraft för driften av sliperierna. Pukebergsbruket, som anlades invid

ån på ett skogrikt hemman i Madesjö socken, utgjorde inget undantag. Den första produktionen bestod av buteljer, men snart utökades sortimentet med slipat hushållsglas samt pressglas. Dessutom framställdes glasartiklar till fotogenlampor, och oljehus, skrämar, kupor med mera började säljas till Arvid Böhlmars lampfabrik i Stockholm.

För att kunna driva glasbruket var ägarerna beroende av yrkesskickligt folk, som främst arbetade i hyttan, där själva glastillverkningen skedde. I centrum låg ugnen, i vilken smältaren nattetid smälte mängden, och vid varje anfångningshål med degel och glassmassa sysselsattes en verkstad med 5-8 man. Antalet kunde variera beroende på vilken typ av glas som framställdes. Personerna, som arbetade efter ett noga genomtänkt system, hade särskilda yrkesbeteckningar, och vid blåsning av hushålls- och prydnadsglas fanns där mästare, benmakare samt uppblåsare, som till sin hjälp hade anfångare, värmare, formhållare och inbärare. Mästaren stod högst i rang, och innan han nådde denna position hade han innehaft de lägre befattningarna i hyttan. I regel började han redan i 8-9-årsåldern som formhållare och fick sedan lära sig varje moment genom att öva på rasterna. Genom sin kompetens hade mästaren den högsta lönen jämte vissa andra förmåner, såsom rymligare bostad än andra arbetare. I sliperiet rådde andra förhållanden än i hyttan genom att arbetet var mera individuellt betonat. Personalen indelades i arbetslag om 2-3 personer, som under sig hade lärlingar. Momenten var grov- och finslipning samt polering. Nybörjarna fick börja som polermakare för att sedan fortsätta med enkla slipningar. Exempel på andra yrkesmän på Pukeberg var degelmakare och smältare.

(2) Grosshandlare Arvid Böhlmärk.

1894 köptes Pukeberg av Arvid Böhlmärk, och fyra år senare blev det en del av AB Böhlmärks Lampfabrik. Redan 1895 brann trähyttan ned men återuppfördes året därpå i tegel. Nya magasinbyggnader tillkom, och på taket av den största hängdes en vällingklocka, som fortfarande finns kvar.

Arbetsmiljön på de olika avdelningarna hade länge mycket övrigt att önska. Trähyttan var dragig och mörk, och glasugnen klarade varken av att lysa upp hela interiören eller att värma upp överallt. Därtill kom den rökiga luften. Arbetet började redan klockan fem på morgonen och pågick ända tills deglarna var tomma. Utöver kontant lön hade de anställda fritt husrum, ett jordstycke för potatisodling, bete för kor och samt kostnadsfri ved. Eftersom större delen av dygnet upptogs av hårt arbete var fritiden begränsad, och trångboddheten

(3) Pukebergs vällingklocka, inskriften lyder: "Pukebergs glasbruk anlagdt af Conrad Wilhelm Nyström, hustru Johanna Danielsson år 1871. Efter brand återuppbyggt af Daniel Arvid Böhlmärk, hustru Carolina Pollack år 1895. Bed och arbeten. Gif oss idag vårt dagliga bröd. Giuten af Joh. A. Beckman Stockholm 1895".

inbjöd inte till något större umgänge i hemmen. På kvällarna samlades i första hand männen i hyttans värme för att göra iordning sina verktyg, prata och spela kort. Här kunde de också lyssna till luffarna, som ofta var både nyhetsspridare och goda berättare. För att komma till rätta med otillfredsställande arbets-, bostads- och löneförhållanden och för att tillvarata de anställdas intressen bildade Pukebergs glasarbetare en fackförening 1905. "Pukebergs glasbruks arbetares Sjuk- och Begravningskassa" hade däremot tillkommit redan 1894 på initiativ av Arvid Böhlmärk.

I den nya hyttan tillverkades framför allt glas till fotogenlampor, men därtill kom artiklar till gaslampor och elektrisk belysning. Parallellt framställdes hushållsglas i mindre skala. Produkterna försålades genom knallar, som köpte varorna direkt på bruket, men före ägarskiftet hade även patron Nyström själv avyttrat en hel del. Efter Böhlmärks övertagande spreds glaslet över nästan hela Sverige genom resande och återförsäljare knutna till huvudkontoret i Stockholm. Transporterna underlättades, när järnvägsnätet utvecklades, och för frakterna till stationen i Nybro höll sig bruket med egna hästar.

I början av 1900-talet utbyggdes bruket successivt, men när en stor order kom från England visade sig resurserna trots allt vara otillräckliga. För att även fortsättningsvis kunna tillmötesgå beställarna uppfördes därför ytterligare en hytta 1913, och nu utökades sortimentet med både slipat och oslipat hushållsglas. Under 1920-talet blev mångsidigheten ännu större bland annat tack vare önskemål från utländska kunder. Efter inköp av en pantograf från Tyskland blev det möjligt att samtidigt förse ett dussin glas med likadana mönster, och nu kunde man med framgång tillverka stora serviser.

(4) Blåsning av belysningsglas.

(5) Mösterslipare Carl Haggren, 1937.

(6) Mösterslipare Carl Haggren, 1937.

1922 stod 14 verkstäder för tillverkningen: två arbetade med pressglas, tre med prydnadsglas, en med lampglas, två med hushållsglas samt sex med elektrisk belysningsglas. Knappt tio år senare upptog prislistan 750 varianter av bords- och prydnadsglas. En huvudartikel åren runt 1930 var dessutom ljusglober till bensinstationer. Trots att första halvan av detta decennium blev ekonomiskt bekymmersamt lanserades ändå nyheter såsom glas i cryoplas, halvopal och elfenbensöverfång.

Under andra världskriget var problemen stora framförallt beroende på råvarubrist och utebliven export. Dock blev signalglas för järnvägen en viktig del av sortimentet. Efter krigsslutet förbättrades emellertid förhållandena och försäljningen till krigsdrabbade länder blev omfattande. Den ökade efterfrågan ledde till att smältprocessen måste moderniseras och produktionen effektiviseras. Därför byggdes 1954 en ny hytta, och alla funktioner i produktionskedjan koncentrerades till ett sammanhängande byggnadskomplex. Med en längd på hela 175 meter kunde Pukeberg skryta med att vara Sveriges längsta glasbruk!

Ytterligare förbättringar gjordes på 1960-talet bland annat genom installation av ett långt transportband, och genom eluppvärmda ugnar underlättades glassmältningen. 1965 hade bruket 14 deglar, en dagvanna och en smältvanna i kontinuerlig drift. Hushålls- och prydnadsglas upptog endast en fjärdedel av sortimentet, medan huvudproduktionen fortfarande var inriktad på belysningsartiklar. Pukeberg var det enda bruket i landet med halvautomatisk tillverkning av bland annat gängglober. 1964 hade AB Arvid Böhlmärks Lampfabrik flyttat ar-

maturtillverkningen och huvudkontoret från Stockholm till Pukeberg varigenom arbetsstyrkan ökats med omkring 20 personer till totalt 160.

(7) Loreet ut nonsequis nissi blaore feuis alis ad er sum ver iure eugait vullut vero odit wisi ulla feugue dunt nit laore faciduisi tatue feugue deliqua ionsequam zzrit nullandiat utat.

Konstnärer och formgivare blev från och med 1950-talet allt viktigare för utvecklingen på glasbruket. Redan 1926 hade Lennart Nyblom med dottern Helena anlitats för att förnya Pukebergs produktion, men deras insats hade blivit kortvarig. "Konstnärer äro nog bra, men dyra bliva de", ansåg chefen den gången. Till Böhlmärks i Stockholm knöts däremot konstnärer för att rita armaturer, och en av dem var Elis Bergh, som arbetade för företaget från 1906 och 10 år framåt. En annan var Harald Notini, som efter Bergh slutat övertog den konstnärliga ledningen av bolagets produktion både vid stockholmsfabriken och smålandsbruket. Uno Westerberg var verksam under perioden 1935-1978, och liksom Notini formgav han både belysnings-, bruks- och prydnadsglas. 1958 fick Göran Wärrf fast anställning, och snart kunde Pukeberg erbjuda kunderna ett vidare sortiment. Nämnas kan bland annat praktiska, stapelbara servisglas i svagt färgat gods samt tallriker och skålar i en helt ny pressteknik. Experiment resulterade även i unika flaskor och fat med underliggande dekor av glasfiberväv. Ann Wärrf arbetade samtidigt med grafisk design för Pukeberg och ritade bland annat en ny logotype samt speciella förpackningar till produkterna. Göran Wärrf efterträddes 1964 av Eva Englund, som fram till 1973 med stor framgång gjorde både konstglas och bruksföremål.

Under 1970-talet minskade tillverkningen av lampglas för att 1977 helt upphöra. Från detta år kom olika ägare att avlösa varandra och verksamheten koncentrerades hädanefter till prydnads-, hushålls- och konstglas. Staffan Gellerstedt och Erik Höglund ritade nya modeller under andra hälften av 1970-talet, och formgivare under 1980-talet var Gunilla Lindahl, Carin Nording, Lars Sestervik, Ragnhild Alexandersson och Ljupco Kocovski.

Från och med 1989 - 2009 ägdes Pukeberg av familjerna Nolendoffs och Gill, som också drev Zero (belysning) och Lustrum (möbler). Båda dessa företag har haft sin verksamhet förlagd till bruket, och genom Zero förs arvet med armaturtillverkningen vidare. Efter övertagandet satsade ägarerna på en rad nya konstnärer, och engagerade blev förutom Eva Englund, som nu återvände, även Margareta Hennix, Liselotte Henriksen, Börge Lindau, Rolf Lisenmark och Birgitta Watz. Under första hälften av 1990-talet skapade de både unikt och serieproducerat glas för Pukeberg. 1996 anlitades Carouschka Streiffert för att rita nya, spännande modeller.

2009 tog Andris Nolendiorfs över som VD och ensam ägare av Pukeberg glasbruk AB och arbetar för att platsens utveckling som mötesplats för konst, konsthantverk, slöjd och design. I dag finns här Designarkivet, Linnéuniversitetets utbildningar, Ateljéhus Pukeberg, Restaurang

Andris Nolendoffs VD & ägare av Pukeberg

Hyttstillen, Glasbutik, Galleri Svalan (öppet sommartid), hemslöjdskonsulenterna och belysningsföretaget Zero. Tack vare många inköp gjorda av Nybro kommun och Zero finns många föremål bevarade för

framtiden. I utställningen vid bruket kan man monter för monter följa den långa utvecklingen fram till modern tid – att känna igen mormors serviser är lika intressant som att se formgivarnas nyare glas. Den genuina bruksmiljön ger samtidigt en unik bild av en industrianläggning från seklets början. Ett besök på Pukeberg är att göra en resa i tiden, och genom att nya produkter ständigt utvecklas fortsätter resan mot nya mål...

Gunnel Holmér
Smålands Museum – Sveriges Glasmuseum

O. G. Ohlsson
BYGGNADS AB OG OHLSSON

2013 Köptes fastigheten Pukebergsglasbruk av familjeföretaget OG-bygg från Nybro. Det gamla bruket kommer att fortsätta som det tidigare senare tiden med att hysera nya kreativa näringar.

Du kommer kunna följa det som händer på bloggen som du når i huvudmenyn under "Going on!" (eller på www.pukebergglasbruk.se) Välkommen att se vad som händer både här på nätet men också i verkligheten!